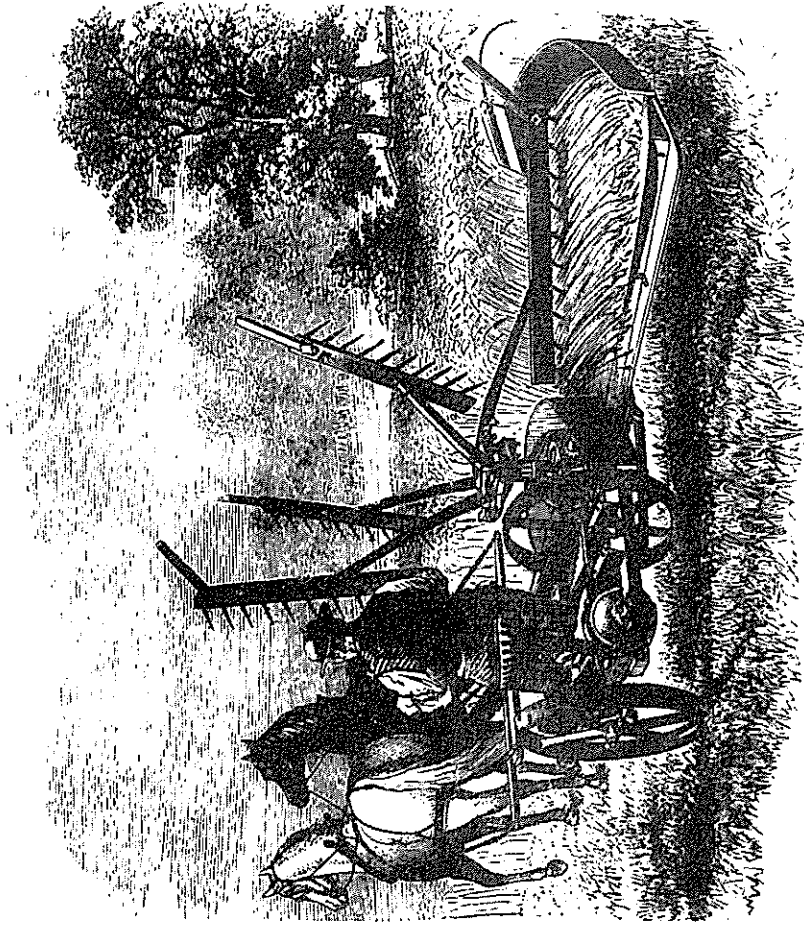

Høst- og høstmaskiner.

SMÅPJECE FRA DEN FYNSKE LANDSBY

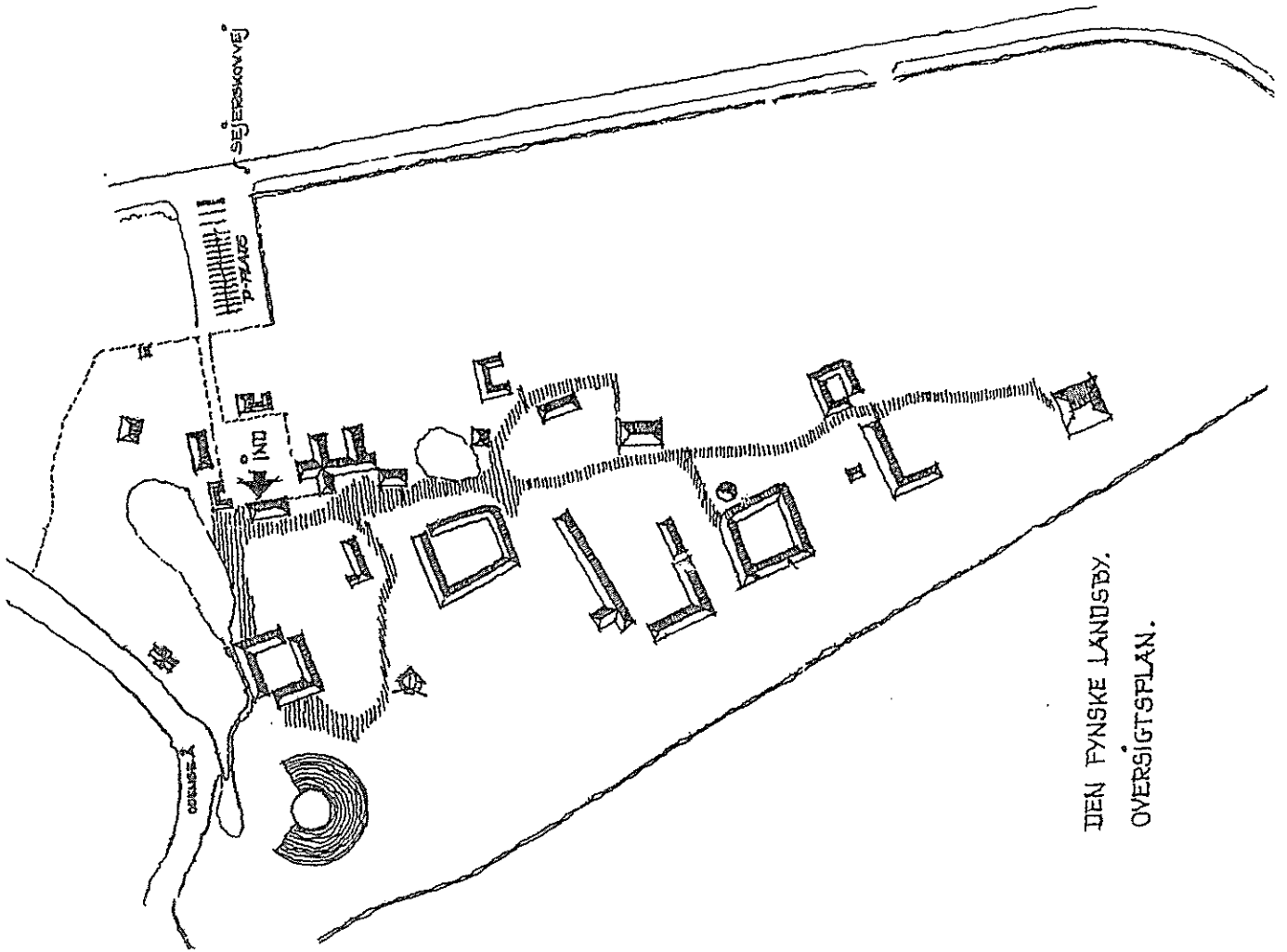
1. Agerbrug i 1700- og 1800-tallet (1982)
2. Fra håndkraft til vandkraft (1982)
3. Fra plejl til mejetærsker (1982)
4. Plantefarvning af garn (1983)
5. Høst og høstmaskiner (1983)

DEN FYNSKE LANDSBY

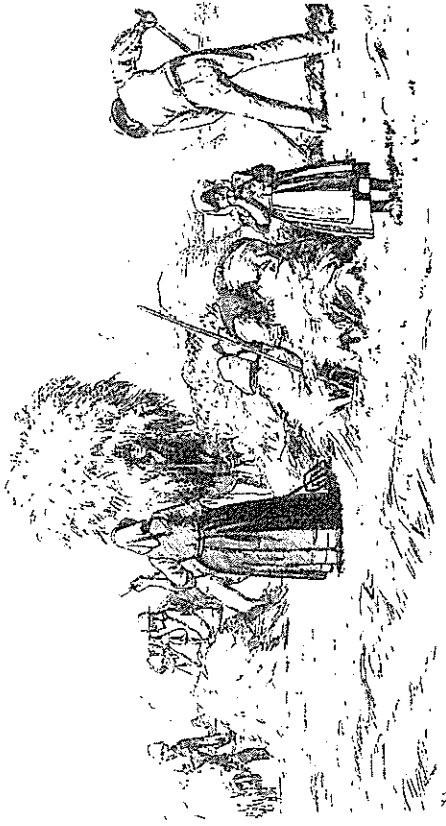
Sejerskøvej 20

DK -5260 Odense S

Den fynske Landsby

JERNFYNDE LANDSBY.
OVERSIGTSPLAN.

Høsten var - indtil mejemaskinernes tid - en af årets største begivenheder for bondefolkningen. Alle mænd, kvinder og ofte børn måtte igang med det slidsomme arbejde med afhøstning med le, opbinding af kornet i neg og sætning af negene i hobe. - Og derefter hjemkørsel til laden med sætning på gulv og lofter. Arbejdet foregik normalt fra midten af juli til midten af august måned, stort set uden hensyntagen til vejret. Kun stærk regn kunne stoppe arbejdet. Var kornet vådt, lod man det blot ligge og tørre på skår - dvs. undlod at binde det til neg - i et par dage. Vigtigt var det, at kornet nåede tørt ind i laden, så det ikke rådnedede inden tærskningen, som først fandt sted i vintermånederne.

I oldtiden høstedes kornet med kornsegl - først lavet af flint, siden af bronze og jern. I jernalderen dukkede leen op, men den krumme segl af jern synes dog at have været vigtigste høstredskab gennem middelalder og formentlig frem til 1700-tallet. Udbyttet var på den tid ikke mere end 3-5 fold - dvs. 3-5 gange det man havde sået ud. I dag ligger foldtallene ofte på over 30.

Fra 1700-tallet blev leen - forsynet med mejetøj - det foretrukne høst-redskab (se fig. 1). Bag de- te redskabs-skifte ligger formentlig det forhold, at kornmarkernes omfang udvidedes betydeligt i dis- se år. Leen holdt sig som vigtigste høstredskab til ind i de første årtier af vort århundrede.

En øget kornproduktion i det meste af Europa i tiden omkr. år 1800 satte forsøg igang med at skabe en høstmaskine. I England udviklede bl. a. Bell en maskine, som havde sine forbilleder i en høstvogn opfundet af romerne. Den bestod af en 2-hjulet vogn med foran sat knivskær, således at aksene afskares og faldt ned i vognens lad, når vognen skubbedes gennem kornmarken. Som skub- bekræft anvendtes okser. Denne høstvogn omtales i skrifter fra romerriget samt findes afbilledet.

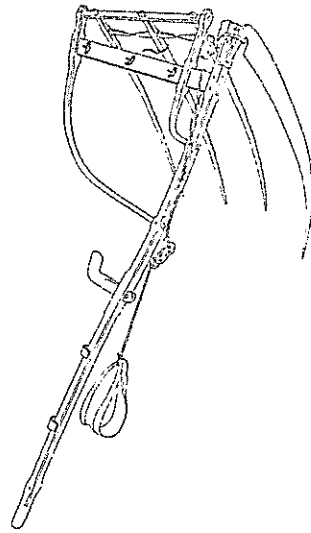

FIG. 1. LE MED MEJETØJ

Udviklingen af høstmaskinen gik dog i 1800-tallet stærkest i USA, hvor Mc Cormick i 1830'erne ud- viklede en maskine, som i en forbedret udgave i løbet af 1840'erne solgtes i stort tal i USA.

Den første mejemaskine, som nåede til Danmark, var netop en Mc Cormick maskine. Den kom til landet i 1852 indkøbt af godsejer Bech, Valbygård på Sjælland. Han brugte maskinen i nogle år, men tilsynladende kun i begrænset omfang.

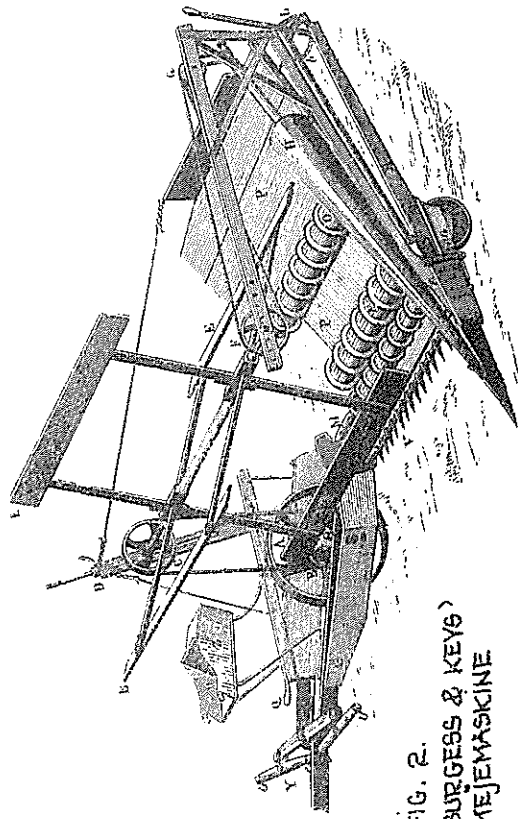

FIG. 2.
BURGES & KEYS
MEJEMASKINE

Maskinen var lavet næsten kun af træ og krævede foruden kusk en person, som sad med ryggen til kørselsretningen og lagde det høstede korn af i et skår. Maskinen findes bevaret i Dansk Land- brugsmuseum og minder en del om fig. 2.

Mc Cormicks maskine videreudvikledes af det eng- elske firma Burges & Key, som forsynede maski- nen med 3 archimedes-skruer på bordet, se fig. 2. Disse 3 skruer sørgede for aflægningen af det af- høstede korn på skår i en bane uden for det afhø- stede. Herved sparede personen, som ellers manu- elt skulle aflægge. Et eksemplar af denne maski- ne - kommet til landet i 1859 - findes bevaret på Dansk Landbrugsmuseum.

Allerede før 1860 havde Samuelson & Co dog ud- viklet et helt nyt princip for mejemaskinen, nem- lig en lodret aksel hvorpå sad 4 vinger, se fig. 3. To af disse vinger havde påsatte rivetænder og kunne sørge for aflægning af kornet i ubundne neg i en fri bane. Maskinens bord var halvrunder, se maskinens arbejds- gang fig. 4. De to vinger u- den tænder sørgede blot for indlægning af kornet mod maskinens skær.

Denne maskine - nu kaldet "selvaflæggeren" - havde det problem, at kusk måtte ride på en af hestene, da vingernes rotation gjorde det umuligt at være nær maskinen. Det betød ofte en ekstra mand bag maskinen til at dirigere.

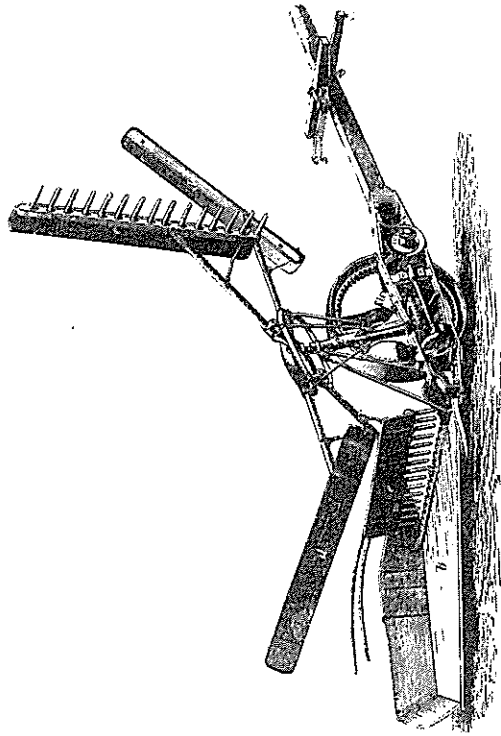
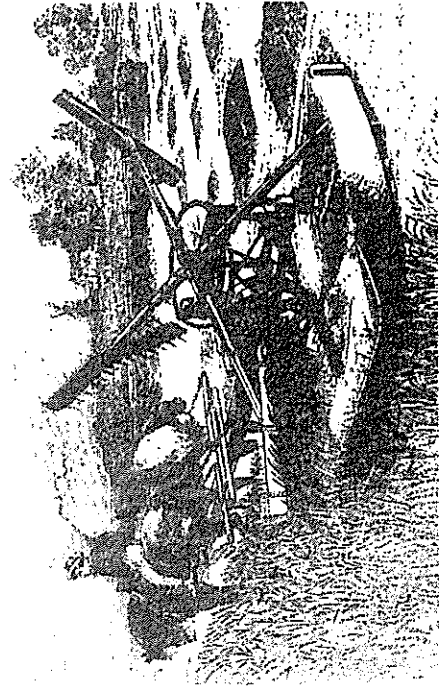

FIG. 3. SAMUELSON & CO'S SELVAFLEGGER 1850'ERNE

Samuelson og Co's nye maskine vandt indpas i Danmark allerede omkr. 1860, og den odenseanske maskinfabrik Phønix kunne i 1860 præsentere en efterligning (fig. 4). Phønix' s maskine fik sølvmedalje ved Landmundforsamlingen i Odense 1863.

SELVAFLEGGENDE MEJEMASKINE FRA MASKINFAB PHØNIX, ODENSE. 1860
FIG. 4.

I begyndelsen af 1870'erne ændredes selvafleggeren således, at vingernes bevægelse rettedes op lodret, når de ikke var over maskinens bord, fig. 5. samt forsideill. Denne ændring gjorde det muligt at montere et kuskese på siden af maskinen ved bære- og drivhjulet. Herved fik kusken bedre styremulighed, samtidig med at maskinen fik en bedre balance med mindre vægt på hestene.

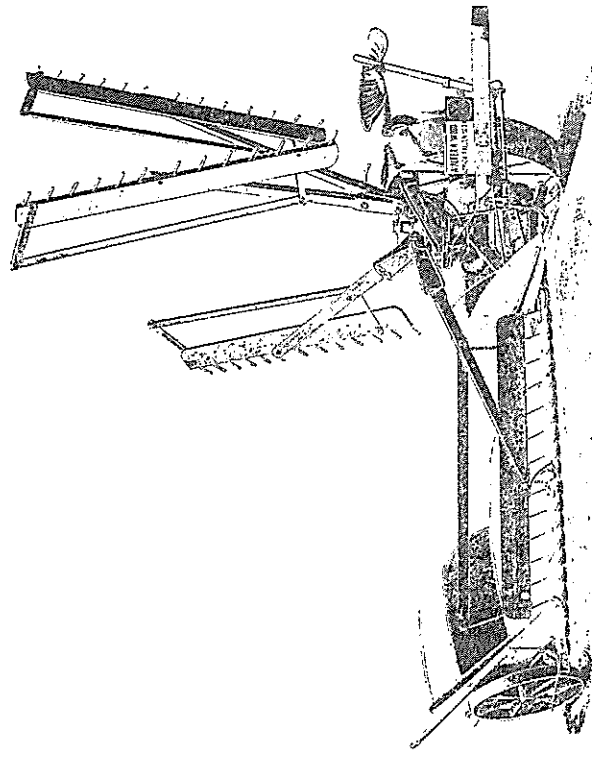

FIG. 5. WALTER A. WOODS SELVAFLEGGER. 1874.

En del af disse selvafleggere solgtes i 1870'erne til de større gårde i Danmark. Tallet kender vi ikke, men en øget kornproduktion - nu med foldtal på 11-12 - samt øgede kornpriser - og vanskelighed ved at skaffe tilstrækkelig arbejdskraft gjorde maskinen populær på de større gårde og godser.

Fra midten af 1870'erne stoppede salget dog næsten helt. Kornpriserne sank som følge af konkurrence fra det amerikanske marked - det var krisetid for det danske landbrug. Men til gengæld var det igen muligt at få tilstrækkelig løs arbejdskraft i høsttiden. En ny opfindelse fra disse år - den selvbindende mejemaskine - vandt således kun langsomt terræn i Danmark. I 1870'erne var i USA udviklet en maskine, som kunne høste og binde neg samtidig - dog med ståltråd. Ved Landmandsforsamlingen i Svendborg i 1878 kom de første 2 selvbindere til Danmark - en McCormick og en Walter A Wood "Selvbinde". De samtidige landbrugsskribenter omtalte selvbinderen i negative vendinger, bl. a. på grund af det komplicerede maskineri og på grund af brugen af ståltråd. Dette forbedredes dog allerede i 1879, hvor Deering (USA) opfandt et knyttapparat, som kunne bruge almindeligt garn.

Fig. 6 viser Walter A. Woods selvbinde fra 1876, formentlig den model, som vist i Svendborg 2 år senere.

FIG. 6. WALTER A. WOODS SELVBINDER . 1876.

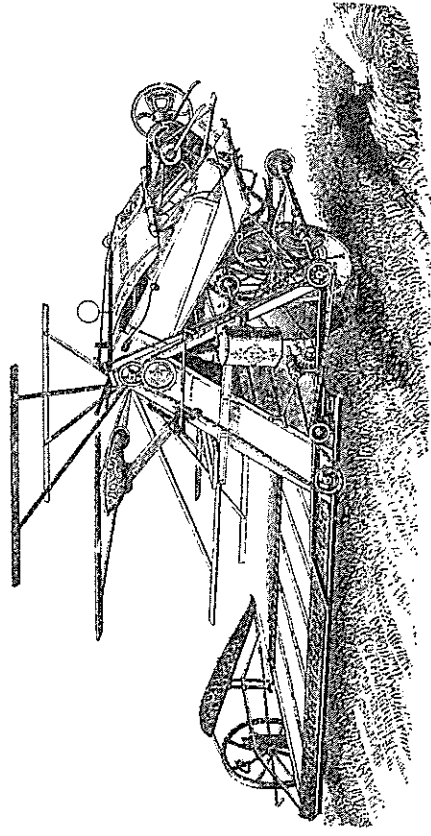

FIG. 7. OSBØRNE SELVBINDER . 1892.

Først fra midten af 1880'erne bedredes kærene for dansk landbrug så meget - bl. a. efter en omlægning til mere kvæg- og svineavl - at man kunne begynde atter at interessere sig for høstmaskiner. I indberetninger fra disse år skrives, at selvbinderen var begyndt at dukke op, bl. a. i Kolindsund og på Lolland-Falster. I løbet af 1890'erne gik det stærkere og flere fynske herregårde fik selvbindere. I 1896 anskaffedes således ikke mindre end 16 selvbindere på Langeland - ganske vist et ekstraordinært stort tal i forhold til resten af det fynske område. Bedre tider for landbruget sammen med stadig større problemer med at skaffe arbejdskraft gjorde omkring århundredskiftet selvafleggeren og selvbinderen meget populære, også på almindelige bøndergårde, ja endog mindre brug anskaffede sig en maskine i fællesskab.

I 1906 nævnes i agerbrugs-indberetninger, at der aldrig før er købt så mange selvbindere. Noget egentligt tal for deres udbredelse får vi dog først i 1907, hvor en maskintælling viser, at 2,2% af samtlige ejendomme har selvbinder, medens tal-
let for selvaflæggere er 8,8%.

I 1936 er tallene henholdsvis 41,6% (selvbindere) og 5,4% for selvaflæggere. På det tidspunkt er sidstnævnte maskine næsten helt ude af billedet - kun de mindre ejendomme bruger dem stadig.

Fig. 7 viser en Osborne-binder fra 1892. Bemærk, at bordet sidder i venstre side, normalen blev dog højre-bindere. Sammenlignes denne maskine med de selvbindere, som fungerede frem til 1960'erne, hvor mejetærskerne fik overtaget, så er der ikke sket synderlige ændringer i de da forløbne 70 år. Den egentlige udvikling af høstmaskinen fandt sted i tiden 1840'erne til 1870'erne.

Man startede med en maskine til afhøstning - derefter fik man automatisk aflægning - så aflægning med bundne neg - og nu i dag er man nået til en maskine - mejetærskeren, som klarer såvel afhøstning som tærskning samtidig. Høsten er ikke længere " de mange menneskers" slid. Meget hårdt arbejde er væk fra de danske kornmarker, men også den direkte kontakt med afgrøder og jord.

Litteratur:

- K. Hansen (red.): Det danske Landbrugs Historie, bd IV.
Kbh. 1925-33
- S. Nielsen: The first reaping machines in Denmark.
Tools and Tillage, 1970
- T. Grøngaard Jeppesen: Høstmaskiner. Fynske Minder 1983

tekst: Torben Grøngaard Jeppesen

lay-out: Peter Steen Johansen

Fræntillet af Høstere kornene